

A kuruc állam diplomáciai szervezete

Rákóczi kezdettől fogva világosan látta, hogy Magyarország pusztán a saját erejéből nem tudja kivívni függetlenségét a Habsburg nagyhatalommal szemben. Ezért arra törekedett, hogy a szabadságharcot kiemelje elszigeteltségéből, a magyar ügyet európai ügygé tegye, és a Habsburgok ellenségeit szövetségesként maga mellé állítsa. Külpolitikai céljai megvalósítására teremtette meg az önálló magyar diplomáciát.

A diplomáciai szervezet kialakulása Európában a XVI—XVII. századra esik. Velence küldött elsőnek az 1500-as évek elején állandó megbízottat a legfontosabb országokba, és az 1600-as évek derekára vált rendszerré, hogy az államok követeket tartanak egymás udvarában. A század végén a követségek külső élete, a diplomaták érintkezése az uralkodóval és az államapparátussal már az etikett szigorú és merev előírásai szerint folyt. A diplomaták — uralkodó-juknak a nemzetközi politikában elfoglalt tekintélye, de részben saját, otthoni társadalmi helyzetük alapján — egymásközt pontos rangsort tartottak. Magasabb ranggal több és más jog járt. Mindez közrejátszott abban, hogy a diplomáciai szolgálatban előszeretettel alkalmazták a születési arisztokrácia legmagasabb rangú és legva-nyosabb tagjait.

A XVIII. század elején a követ személyének kiválasztása csak az uralkodón múlott. A követeknek azonban már csak egyik feladata volt, hogy uruk ügyeit képviseljék és intézzék, a másik, nem kevésbé fontos, hogy az illető ország politikai, társadalmi és gazdasági viszonyait, katonai erejét megismerjék, uralkodójának szándékát kifürkésszék. Bizonyos jogi, közgazdasági, sőt katonai ismeretek nélkül ezt a feladatot ellátni nem lehetett. A diplomaták képzése persze még a XIX. század elejéig a hivatásos diplomáciai kar kialakulásáig vártni fog magára.

A külpolitika irányítása már a középkorban is és később a rendi államokban is kizárólagos uralkodói jog volt, annál inkább az abszolút monarchiákban. A diplomáciai szervezet tehát mindenütt központosított, s egyedül az uralkodó akaratának engedelmeskedik. Az államtanács ugyan időnként még Franciaországban is tárgyalt külpolitikai kérdéseket, de csak olyankor, ha a király ezt kívánta. Viszont a diplomáciai ügyek intézésére, az ezzel összefüggő adminisztráció lebonyolítására, előbb Franciaországban, majd hamarosan a többi országban is kialakult egy miniszterális szerv, amelynek élén a külügyi államtitkár állt. XIV. Lajos Franciaországában az államtitkár feladata volt a külügyi gépezet kézbentartása. Nem egyszer ő fejtette meg a titkosírással készült jelentéseket, lényegüket ő referálta az uralkodónak, majd az utasítás szerint ő fogalmazta meg a követeknek a választ. Ő intézte a követek utazásával, tartózkodásával kapcsolatos pénzügyi kérdéseket, ő állította össze az ekkor már rendszeres évi külügyi költségvetést is. Az államtitkár feladata volt

az idegen országok megbízottaival való érintkezés, s a követek ügyes-bajos dolgainak intézése. Minden követ nála jelentkezett érkezőkor, ő készítette elő az uralkodói audienciát, jelen volt, amikor a király az ünnepélyes kihallgatáson átvette a megbízólevelet, s zömökben a tárgyalásokat is ő bonyolította le. A diplomácia terén ő volt az uralkodó akarátának gyakorlatba való átültetője. Miután naponta érintkezett királyával, természetes, hogy annak elhatározásaira, a külpolitika egész irányára nagy hatása volt. Mivel pedig az abszolút államok hatalmi politikájának egyik legfőbb eszköze a diplomácia, a külügyi államtitkár rangban és fontosságban az állam egyik legelső embere.

Mindez lassú fejlődéssel alakult ki Franciaországban, Magyarországon viszont Rákócziak máról holnapra kellett a semmiből megteremtene a nemzeti állam diplomáciai szervezetét. 1703-ban, amikor a szabadságharc megindult, a kurucoknak nem volt semmilyen külképviselete és így többek közt nem volt, aki a császári diplomácia rágalmaikat megcáfolja. A fejedelem 1704 elején indította útnak első követségét, s az ezt követő 3 év alatt a nemzetközi kapcsolatok egész sorát építette ki. 1707 őszén, a szabadságharc tetőpontján, Rákócziak már állandó követe volt XIV. Lajos francia király és Miksa Emánuel bajor választófejedelem mellett, Isztambulban a Portán, Nándorfehérvárt, s szövetségese, I. Péter orosz cár udvarában. Alkalmi követeivel találkozunk a Vatikánban, Velencében, Hollandiában és Berlinben a porosz királynál, továbbá a svéd, a lengyel és az angol udvarban. 1704-ben az európai hírek csak nagy késéssel jutottak el Rákóczihoz, 1707-ben megbízottai hétről hétre elküldik jelentéseiket a nemzetközi eseményekről. Míg 1704-ben csak a legnagyobb nehézségek árán tudott érintkezést találni a külországokkal, 1707-ben már egységes diplomáciai vállalkozásokba kezdhet, s ezek hatósugara Párizstól Moszkváig, a Portától a svéd udvarig, a Vatikántól Berlinig, sőt Londonig terjed.

A külpolitika irányítását Rákóczi kezdettől fogva a maga kezében tartotta, a rendi szervezet sem az elvi kérdésekbe, sem a személyi vonatkozásokba nem szólt bele. A szécsényi országgyűlés is csak a császárral való tárgyalásokról emlékezett meg, amikor felhatalmazta a fejedelmet, hogy „magát a tractában nemcsak béereszt-hesse, hanem annak felette a conjecturáknak és haza dolgainak ratiói szerint, valamit a közügyek javára ítél, munkálódhassa és végezhesse.” Az erdélyi rendek választási feltételei csak annak kimondására szorítottak, hogy a fejedelem „a Portával igyekezzék jó szomszédságot tartani”.

A külpolitikába tehát sem az országgyűlés, sem más rendi szerv nem szólt bele, ami persze nem jelenti azt, hogy időnként Rákóczi ne kérte volna a szenátus vagy belső emberei véleményét. Elhatározásait azonban egyedül hozta meg, ahogy környezetében nem is volt senki, aki az európai helyzet felmérésében érdemlegesen segítségére tudott volna lenni.

Nyilván részben ez magyarázza, hogy a diplomáciai ügyek egy részét Rákóczi teljesen maga intézte. Nem egyszer maga fogalmazta vagy diktálta a leveleket, így XIV. Lajosnak, de még Bonnac már-

kinak is mindig sajátkezűleg írt, s előfordult, hogy a rejtjelezést is személyesen végezte el.

Az esetek többségében azonban az utasítások, levelek formába öntése a fejedelmi titkár, majd a Kancellária vezetője, Ráday Pál feladata volt. A fejedelem azután a fogalmazványokat gondosan átolvasta, javításaival, széljegyzeteivel gyakran találkozunk a conceptusokon. Az egészen bizalmas ügyekbe, mint a cárral való tárgyalások utasításai, még írnokot sem vontak be —, ilyenkor Ráday maga tisztázta le az iratot. Többnyire ő végezte a rejtjeles levelek megfejtését is.

Ahogy terebélyesedett a diplomáciai tevékenység, Ráday is mind nagyobb önállóságra tett szert. Kezdetben Rákóczi följegyezte számára az utasítások gondolatmenetét, 1707-től erre már csak ritka esetben került sor. A követségekkel kapcsolatos gyakorlati teendők intézése is mind jobban Ráday hatáskörébe került, s a politikai lényegyet nem érintő kérdésekben a követek vele leveleztek, hogy ne terheljék a fejedelmet. Hovatovább az is szokássá vált, hogy a követek két jelentést küldenek haza, egyet Rákóczinak, egyet a kancellária vezetőjének, s ez utóbbira Ráday külön válaszolt, lényegi dolgokról is szólva a levélben.

Érdekes, hogy a külügyi szervezet kiépülése végül is nem vonta maga után külön külügyi kancellária létrehozását. Ennek magyarázatát részben abban találhatjuk, hogy az ügyek egy részét Rákóczi maga intézte, Ráday kikapcsolásával, részben pedig abban, hogy Ráday feladatai sem korlátozódtak csak a diplomácia területére. Mégis azt mondhatjuk, hogy a magyar viszonyok között, amelyek egyáltalában nem hasonlíthatók a francia abszolút monarchiáéhoz, Ráday gyakorlatilag ellátta a külügyi államtitkár tisztségét. Kőkényesdi László Franciaországból így is címezte neki egyik levelét: „az erdélyi fejedelem őfelsége államtitkárának”.

A diplomácia belső ügyintézésének nyelve a magyar volt. Az államok közti levelezésben a latin dívott, de az uralkodók és az államférfiak egymásközt már mindinkább franciául érintkeztek. A diplomáciai levelezés szinte mindig rejtjeles formában történt. Minden követ más-más jelkulcsot kapott, sőt a jelkulcsokat időnként cserélték is.

A nemzetközi politikában való tájékozottságnak, a diplomáciai akciók kézben tartásának fontos feltétele volt a gyors és megbízható postai összeköttetés. Rákóczi nagy gondot fordított a magyarországi hadiposta kiépítésére. Ez egyaránt foglalkozott levél és személyszállítással. Az ország területét 4 főútvonal szelte át, hozzájuk csatlakoztak a mellékvonalak. A postaállomások egymástól másfél-két órás lójárásnyi távolságra voltak, hogy a lovak gyakori váltásával növeljék a posta gyorsaságát. A külföldre szóló levelet többnyire futár, alkalmi küldönc vitte, aki idegenben csak útlevéllel közlekedhetett, ezt pedig ellenséges országban nem kapott. Ezért a posták nem egyszer óriási kerülokre kényszerültek. Mivel az utak bizonytalanok voltak, ugyanazt a levelet három-négy másolatban is elindították különböző útvonalakon.

Lócséról, az északi postaközpontból átlagban három hét alatt ért el a futár Danckába, s onnan újabb egy hét alatt Berlinbe. Párizsba

Dánckán át, tengeri úton, átlagban 3 hónapot számíthatunk. Az oroszországi postaközlekedést télen hetekre megbénította a szigorú időjárás. A török Portára igyekvő futárokat pedig a közbiztonság hiánya tartotta rettegésben. Isztambulba különben egy-másfél hónap volt az út. Velencébe, Belgrádon át, két hónapot kellett számítani, innen a Vatikánba még további egyet. Gyakran azonban ennél jóval hosszabb ideig úton volt a levél; a postának nagy kitérőket kellett tennie, sőt az is előfordult, hogy az ellenség elfogta. Ilyenkor persze a levél sohasem érkezett meg. Ezek után nem meglepő, hogy a levelezést nagy hézagok szakították meg. Olykor hónapokon át kimaradtak a levelek, s nem egyszer előfordult, hogy mire a követi jelentés nyomán újabb utasítás elért rendeltetési helyére, a külpolitikai helyzet már egészen megváltozott.

A szervezeti feltételeken kívül a diplomácia sikeressége részben a diplomaták személyén múlott. Feltűnő, hogy míg a szécsényi országgyűlés után az arisztokrácia a hadseregben és az államszervezetben fokozatosan kezébe kerítette a legfontosabb tisztségeket, a külpolitikában sem ekkor, sem később nem jutottak szóhoz, az egy Bercsényit kivéve. A diplomaták között pedig egyetlen főnemesi származásút sem találunk, részben köznemesek, sőt polgárok is akadnak köztük, de mind több nyelvet beszélő, többnyire akadémiákon képzett, jó fellépésű, művelt emberek. Úgy látszik, Rákóczi az arisztokratákban sem hűség, sem rátermetség szempontjából nem bízott.

Ebben az időben a nyugati országokban a követ mellett már követségi személyzetet is találunk: a titkárt, egy vagy több íródeákot, tolmácsot, inasokat, lovászokat stb. Ezek valamennyien a követség palotájában laktak. A velencei francia követség pl. 40 tagú volt. A magyar követek viszont mindössze egy-két szolgálóval vágtak neki a bizonytalan messzi útnak, s megérkezve rendeltetési helyükre, ott nem hogy követségi palota nem várta őket, de legtöbbször még azt sem tudták, hol szálljanak meg.

Régi dolog, hogy a követséghez sok pénz kell. Pénzbe került az utazás, a reprezentálás, a futárok díjazása, a besúgók rendszerének kiépítése (akik a híreket szállították), és pénzbe kerültek az „ajándékok”, a megvesztegetés. A vatikáni francia követ dotációja évi 77 000 tallér volt, a kisebb államok követei is 20—30 000 tallért kaptak évente. Rákóczinak nem volt rendszeres külügyi költségvetése, a szükséges pénzt nagy erőfeszítéssel hol innen, hol onnan teremtette elő. Az ország szegény volt, szegények voltak a követek is. A portai követség, amely pedig a legnépesebb volt, mert időnként három állandó megbízott és hét-nyolc főnyi személyzet is tartozott hozzá, évenként átlagban 3000 tallér dotációt kapott. Igaz, a Portán viszonylag olcsóbb volt az élet. Rákóczi általában 2000 tallért utalványozott követeinek egy-egy évre, s ebből kellett minden kiadásukat fedezniük. Az összegnek átutalása többnyire nagy késéssel történt, s a pénzhiány nem egyszer teljesen megbénította a követek munkáját.

Mindezekeken a nehézségeken talán még úrrá lett volna Rákóczi diplomáciája, a legfőbb akadály az volt, hogy az Isten kegyelméből uralkodó királyok nem álltak szóba az uralkodója ellen fegyvert

fogott nép vezérével. Rákóczi megbízottai nem jelenhettek meg a nyilvános fogadásokon, velük csak titokban érintkeztek, s az uralkodóknak ez a szolidaritása a „rebellis” néppel és vezérével szemben, olyan falnak bizonyult, amelyen csak a császári seregeket el-söpörő döntő kuruc katonai győzelem törhetett volna rést. Pusztán saját erejére hagyatkozva azonban a kuruc sereg nem tudta a Habsburgok haderejét legyűrni, s így a magyar szabadságharc végül sem lett európai ügyé. A nagyhatalmak a magyar felkelést a Habsburg birodalom belügyének tekintették csupán, s Rákóczi még azt sem tudta elérni, hogy Magyarország szóba kerüljön az 1714-es nemzetközi kongresszuson, amelyen a Spanyolország trónjáért folytatott nagy európai háborút a békekötések sorozatával lezárták.

Wellmann Imre hozzászólása

Rákóczi államának kérdéséhez

Rákóczi független államának kiépítése 1705 májusában, I. Lipót halálával vált sürgető feladattá.

Rákóczi és hívei kezdettől fogva érvénytelennek tekintették a Habsburgok fiági örökösödéséről és az Aranybulla 31. cikkelyének eltörléséről szóló 1687. évi 1—4. törvénycikket. Joggal hivatkoztak arra, hogy a bécsi udvar az elsőbe utólag csempészte bele azt a részt, mely szerint az uralkodó csak annak megfelelően ígéri az ország törvényeinek és szokásainak megtartását, amint azok értelmezéséről és használatáról a rendekkel országgyűlésen megegyezik, a többi három articulus megszavazását pedig részben megfélemlítés, részben lekenyerezés segítségével vitte keresztül. Változatlanul érvényesnek tartották tehát az Aranybulla ellenállási záradékát; a hagyományos rendi felfogás szerint ez alkotta a felkelés jogi alapját. Annál pedig mi sem volt természetesebb, hogy az ország szabadságának védelmében indított küzdelem vezetője az ország leghatalmasabb főura, egyben Erdély fejedelmeinek sarja legyen, mint ahogy a felkelés az első időben nagyrészt valóban Rákóczi birtokainak népi és anyagi erőforrásaira támaszkodott.

A Habsburgok fiági örökösödésének elvetése annyit jelentett, hogy az utolsó jogszerűen megkoronázott király: Lipót halálával interregnum állt be, s megnyílt annak lehetősége, hogy az ország új uralkodót válasszon magának. A kuruc fegyverek sikerei pedig arra adtak módot, hogy a nagyrészt felszabadult ország szabadon éljen ezzel a lehetőséggel: az idegen uralmat lerázva, nemzeti alapon szervezze újjá államát.

Vajon Rákóczi oldalán milyen formában gondolták megvalósítani a kuruc államot? A további fejlemények megmutatták, hogy a nép megmozdulásából kibontakozott szabadságháborúban felülkerekedő nemesség nem csupán a fejedelmi abszolutizmust utasítja el, ha-